

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**Ett mångtydigt plagg
- en intervjustudie om sløjans innebörder**

Amanda Danell

Examensarbete 30 hp
Psykologprogrammet
Vårtermin 2015

Handledare:
Cecilia Jakobsson Bergstad

Ett mångtydigt plagg

- en intervjustudie om sløjans innebörder

Amanda Danell

Sammanfattning. Studien undersöker innebörder av den muslimska slöjan med utgångspunkt i slöjbärares egna förhållningssätt till plagget. Semistrukturerade intervjuer med sju svenska slöjbärande kvinnor bearbetades med hjälp av tematisk analys och analyserades med social identitetsteori som teoretisk referensram. De teman som framkom var: *att ge uttryck för sin tro och sin identitet, att bestämma över sin egen kropp, att tillhöra och att vara utanför, samt att representera islam.* Utifrån social identitetsteori kunde slöjan ses som ett medel för att konsolidera den egna identiteten, som en symbol för stolthet och uppror, samt som ett tecken på social tillhörighet. Resultaten relateras till tidigare studier samt diskuteras i förhållande till den dominerande bilden av slöjan i Väst.

Allt fler kvinnor världen över väljer att manifesteras sin muslimska tro och identitet genom att bära slöja (Bullock, 2007). I länder som identifierar sig som västerländska är denna utveckling inte sällan föremål för oro och upprördhet. På politisk nivå har en syn på slöjan som symbol för förtryck och bakåtsträvande legat till grund för lagar som i flera länder begränsar slöjbärande i det offentliga rummet (Heath, 2008; Scott, 2007). En genomgående inställning har varit att muslimska kvinnor bör ”befrias” från sina slöjor och från de förtryckta liv som dessa antas vittna om (Bullock, 2007). I Sverige debatteras sløjans plats i samhället flitigt såväl i traditionella som i sociala medier (för en inblick i svensk slöjdebatt, se exempelvis Nordström & Karlsson, 2015 samt Tjusling, 2015). Samtidigt som fördömandet av plagget är påtagligt, finns ett ökat antal röster som offentligt försvarar och/eller förespråkar slöjan och dess användande (se exempelvis de webbaserade forumen *Muslimsk kvinna*, *Voice of Hijabis* samt *Makthavarna*). Parallellt, mot bakgrund av en diskurs där islam och dess beaktare framställs som ett hot, riskerar slöjbärande kvinnor att bli extra utsatta för islamofobiska påhopp eftersom de enkelt kan identifieras som troende muslimer (Chakraborti & Zempi, 2012; Everett et al., 2014).

I egenskap av klädesplagg kan slöjan sägas utgöra gränslandet mellan det privata och det sociala (Entwistle, 2000). Utöver dess religiösa betydelse innehåller slöjan kommunikativa aspekter, då den på ett tydligt sätt markerar bärarens muslimska tro inför omgivningen (Jasperse, Ward & Jose, 2012). De klädesplagg vi väljer att bära kan ses som uttryck för (delar av) våra identiteter (Jasperse, et al., 2012; Kapur, 2010; Shaheed, 2008), och genom dem kan både individualitet och tillhörighet förmedlas (Entwistle, 2000). Enligt social identitetsteori, som utgör denna studies teoretiska referensram, är identiteten ”dynamisk, relationell, komparativ, flytande, kontextspecifik och varierande” [min översättning] (Turner, citerad i Moya, 1998, s. 163). Utifrån detta synsätt formas identiteten i samspel med, och i kontrast till, omgivningen. Med avstamp i social identitetsteori kan sløjans innebörd inte ses som statisk, utan tvärtom som något som bara kan förstås i förhållande till dess kontext (Jasperse, et al., 2012). Utifrån socialpsykologiska antaganden om individens och samhällets omdrivning påverkan på

varandra (Nilsson, 1996), ämnar denna studie undersöka vad slöjan kan ha för innebörder för kvinnor som själva bär den i Sverige idag.

Slöjan

I denna studie används ordet *slöja* för att benämna det plagg som många muslimska kvinnor använder för att täcka håret och ibland delar av kroppen. Det är värt att nämna att detta ordval innebär en förenkling. Det finns många varianter av de plagg som används i syfte att följa islams klädkoder, och över hundra olika ord för att benämna dem (El Guindi, 1999). Ett internationellt gångbart ord som ofta används som ett slags samlingsnamn är arabiskans *hijab*. Ordet syftar ursprungligen inte på ett klädesplagg utan har flera betydelser, däribland *skydd*, *barriär* och *hinder* [min översättning från engelska] (Ruby, 2006; El Guindi, 1999). Ordet kan bland annat användas för att åsyfta de symboliska och fysiska gränser som enligt islam bör respekteras mellan män och kvinnor, liksom för de klädkoder som är avsedda att underlätta respekterandet av dessa gränser (Scott, 2007).

Slöja betyder enligt Svenska Akademiens ordbok ”(kvinnligt) klädesplagg /.../ avsett att draperas över och därigenom dölja eller täcka större eller mindre del av kroppen, numera företrädesvis huvud eller ansikte /.../”. I samma ordfamilj finns verben *slöja*, *beslöja* samt *avslöja*. På grund av ordets versatilitet och likheter med *hijabens* funktion bedömdes det som användbart inom ramen för denna studie. Det är dock viktigt att komma ihåg att det inte täcker in den mångfacetterade innebörden av *hijab*. Informanterna i denna studie använde själva olika ord för att designera de plagg de bar, och i de fall de citeras återges de ord de själva föredrog.

Ett symboltyngt plagg

Sløjans historia börjar långt innan plagget fick den laddning och religiösa innebörd det har idag. Slöjan har funnits i ett oräkneligt antal kulturer och religioner och finns beskriven i några av mänsklighetens allra första skriftkällor (Kahf, 2008). Beslöjade kvinnor finns till exempel representerade i beskrivningar av antikens Grekland och Rom, där slöjan var symbol för status och bars av de kvinnor som inte behövde utföra kroppsarbete (Shirazi, 2001). Idag är slöjan en integrerad del av kulturen i de flesta muslimska länder, och sätten att bära den på, liksom skälen till att bära den, är många (Shirazi, 2001).

Plaggets innebörder och popularitet har skiftat under olika historiska kontexter. Man vet till exempel att slöjan ökat i popularitet under perioder då muslimska länder varit under europeisk ockupation (mer specifikt efter Napoleons invasion av Egypten 1798, samt mellan 1830-1956 då stora delar av Mellanöstern var ockuperade) (Bullock, 2007). Slöjan har ofta getts politisk betydelse; exempelvis förbjöds plagget i Iran av shahen 1936, för att sedan göras obligatoriskt när islamisterna och ayatollah Khomeini kom till makten 1979 (El Guindi, 1999). I Algeriet fick slöjan en speciell innebörd under självständighetskriget mot Frankrike på femtiotalet, när döttrar till kvinnor som aldrig burit plagget började beslöja sig som en symbol för uppror mot kolonialmakten (El Guindi, 1999; Fanon, 1970). Drygt tjugo år senare, efter att i flera år ha sjunkit i popularitet, fick plagget ett återupplivande som spred sig över flera muslimska länder

med start i Egypten. De nya slöjbärarna ville signalera tillhörighet till islamsk identitet och moral och avståndstagande från värden som materialism och konsumism (Bullock, 2007; El Guindi, 1999). Denna ”återgång till slöjan”, som började i sjuttioalets Egypten, kan sägas pågå än idag (Bullock, 2007).

Trots slöjans skiftande innebörder genom historien, har bilden av plagget utifrån västerländska¹ ögon varit anmärkningsvärt statisk. Slöjan beskrivs ofta uteslutande som en symbol för ofrihet, förtryck och kvinnoförakt (Bullock, 2007). Denna bild av plagget kan i europeisk litteratur och forskning spåras till tidigt 1700-tal och blev speciellt betydelsefull och dominerande under 1800-talets kolonisering av Mellanöstern. Postkolonial teori har uppmärksammat hur denna bild kan sägas ha fyllt en viktig funktion; genom att se slöjan som förtryckande kunde européer se sig som ”befriarna” av muslimska kvinnor, och därmed motivera sin närvaro i de koloniserade territorierna (Bullock, 2007; Fanon, 1970). Utifrån postkolonial teori kan bilden av slöjan som symbol för förtryck ses som en del i framställningen av islam som en bakåtsträvande och barbarisk religion. Denna framställning kan i sin tur ses som central för den västerländska identitetsbildningen; genom att ge muslimer rollen som ”de andra” kan islam sägas ha använts som projektionsduk för egenskaper som man i Väst inte velat identifiera sig med (Said, 1978). En ahistorisk och essentialistisk syn på islam och på slöjan har genomsyrat såväl västerländsk populärkultur som politik och forskning (El Guindi, 1999).

Sammanfattningsvis har slöjan, beroende på vem som haft tolkningsföreträde, tillskrivits en mängd olika innebörder (Shirazi, 2001). I vissa historiska och sociala kontexter har slöjbärares egna definitioner av plagget uppmärksammas. I många fall har dock kvinnors privata relation till slöjan överröstats av förenklade definitioner dikterade av politiska krafter som, beroende på avsändare, ömsom förespråkade, ömsom fördömt plagget. Muslimska kvinnor har tvingats finna sig i ideologiska markeringar som har lett till förbud av slöjbärande liksom tvång av detsamma (Mirza, 2013; Shirazi, 2001).

Samtida slöjbärares syn på plagget

Slöjbärares egna förhållningssätt till slöjan är ett ämne som inom forskning länge varit uppmärksammat (Droogsmas, 2007). Under de senaste åren har dock en del studier genomförts, vilka belyst olika sätt att se på slöjan och slöjbärande. Genom att slöjan studerats i olika länder har innebörder av plagget med stark koppling till dess kontext kunnat skönjas. Wagner, Sen, Permanadeli och Howarth (2012) studerade och jämförde muslimska kvinnors upplevelser av att bära slöja i ett land där muslimer var i majoritet (Indonesien) respektive minoritet (Indien). De fann att kvinnorna som var del av den muslimska majoriteten i Indonesien talade om slöjan i termer av bekvämlighet, estetik och ärlighet, och att få av dem uppgav religiösa anledningar till att bära slöja. De som var del av den muslimska minoriteten i Indien talade desto mer om slöjan som religiös symbol, och såg slöjbärande som en stolt markering av den egna kulturella identiteten, liksom som ett motstånd mot stereotyper och diskriminering.

¹ Distinktionen Väst/Öst är på många sätt problematisk (för en diskussion om detta, se exempelvis Mohanty, 2003 och Bullock, 2007). ”Väst” och ”västerländsk” används här i brist på bättre lämpade begrepp.

Dakkak och Mikulka (2012), i sin studie av slöjbärande ungdomar i Palestina, beskrev hur vissa ungdomar använde sig av slöjan som ett slags politiskt statement i förhållande till Israel. För dessa ungdomar fyllde slöjan en liknande funktion som den idag internationellt förekommande palestinasjal. För andra palestinska ungdomar var slöjan något som bars utan närmare reflektion, ungefär som en trendig accessoar. Ytterligare ungdomar kunde bära slöja som en revolt mot deras föräldrageneration och mot dennas anammande av västerländska ideologier.

Ett antal studier om slöjan har genomförts i länder som brukar definieras som västerländska, och dess resultat har lyft fram flera olika innebörder av slöjan för dess bärare. I två brittiska studier av Tarlo (2007) respektive Hopkins och Greenwood (2013), beskrevs slöjbärande som en symbol för muslimsk gemenskap, och som ett sätt att göra den egna sociala identiteten synlig. Liknande resultat fanns i bland annat Lorasdagis (2009) nederländska studie, samt i Rubys (2006) kanadensiska studie. Tarlo (2007) belyste hur slöjbärande också kunde innebära en vilja att markera avståndstagande från konsumism och från överdriven upptagenhet vid kroppens utseende. Lorasdagis (2009) resultat visade att slöjbärande även kunde ses som ett sätt att utmana och göra motstånd mot stereotyper, medan Rubys (2006) studie belyste slöjan som symbol för dignitet och ärlighet. Droogsma (2007), samt Darnell och Ahmadi (2003), tog i sina amerikanska studier upp hur slöjan kunde påminna bäraren om att bete sig i enlighet med sin religiösa övertygelse. I Droogsmas (2007) studie framkom också att slöjan kunde användas för att motverka sexuell objektifiering av den egna kroppen.

I Sverige har det gjorts ett antal studier gällande (bland annat slöjbärande) muslimers specifika förutsättningar i Sverige, bland annat genom att undersöka upplevelser av islamofobi (se till exempel Listerborn, 2015). Det saknas dock studier som fokuserar på slöjbärarens relation till slöjan och dess innebörder. Då slöjans betydelse måste förstås i förhållande till kontexten i vilken den bärs, finns det ett värde i att studera de innebörder som plagget kan ha för dess bärare i Sverige idag. Det är relevant att studera ämnet utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv, eftersom ett sådant förhållningssätt tar hänsyn till samspelet mellan individen och det samhälle hen befinner sig i (Nilsson, 1996).

Teoretisk referensram

Social identitetsteori (Tajfel & Turner, 1986) är sprungen ur en övertygelse om att socialpsykologin kan och bör inkludera en strävan efter förståelse av ”relationen mellan mänskligt psykologiskt fungerande och storskaliga sociala processer och händelser som formar, och formas av, detta fungerande” [min översättning] (Tajfel, Jaspars & Fraser, citerade i Hogg, 2006, s.114). Redan Erikson (1968), som lade fram en av det psykologiska fältets tidigaste och mest vedertagna conceptualiseringarna av identitet, menade att en viktig del av identiteten är social. Med utgångspunkt i freudiansk terminologi beskrev han jagets identitet som en multidimensionell process som pågår i förhållande till sitt samhälle. Côté och Levine (1987), lyfte fram, i sin detaljerade genomgång av Eriksons arbete rörande identitet, att identitetens multidimensionalitet inte kan förstås till fullo utan användningen av socialpsykologiska principer. Detta eftersom jaget inte bara interagerar med sig självt och med andra

strukturer i psyket, men också med personer i, och med normativa förväntningar av, den omgivande sociala miljön.

Social identitetsteori fördjupar sig i de sidor av identiteten som är sociala och grupprelaterade. Inom ramen för teorin kan identitet ibland förklaras som uppdelat i två poler, där den personliga identiteten utgör en pol och den sociala identiteten en annan. Detta bör dock ses som en konstruktion för att underlätta den teoretiska förståelsen; den grundläggande utgångspunkten är att olika aspekter av identiteten är sammankopplade (Moya, 1998). I denna studie kommer identiteten att refereras till som ett spektrum, där ena sidan drar mer åt personliga aspekter och andra sidan mer åt sociala aspekter av identiteten.

Människor har en rad olika sociala identiteter, vilka bygger på identifikation med olika grupper. Dessa grupper kan vara baserade på inbördes relationer och/eller på gemensamma attribut. Sociala identiteter är viktiga aspekter av identiteten eftersom de tillfredsställer vårt behov av tillhörighet, vilket i sin tur ökar det psykologiska välbefinnandet. Olika sammanhang ”aktiverar” olika sociala identiteter, vilket innebär att olika identiteter blir relevanta i olika kontexter (Hogg, 2006). Individen kan också medvetet anpassa sitt sätt att uttrycka sina sociala identiteter på beroende på vem betraktaren är. En person med exempelvis flera nationella identiteter kan välja vilken av dessa hen vill lägga enfas på, beroende på omständigheterna (Hopkins & Greenwood, 2013). I en studie av Barreto, Spears, Ellemers och Shahinper (2003), framhävde exempelvis turkiska invandrare i Nederländerna sina turkiska identiteter inför en turkisk publik, medan de framhävde sina nederländska identiteter inför en nederländsk publik.

Utifrån social identitetsteori har en rad relaterade koncept utvecklats, varför teorin kan ses som ett förhållningssätt som sträcker sig utöver de beståndsdelar som teorin ursprungligen bestod av. Hogg (2006) beskriver social identitetsteori som ett slags paraplybegrepp som rymmer flera sammanlänkande koncept, vilket är den syn på social identitetsteori som används i denna studie. Nära kopplad till social identitetsteori är teorin om självkategorisering (*self categorization theory*, Turner, 1987), som föreslår att det som gör sociala identiteter relevanta är att vi på ett kognitivt plan systematiskt kategoriserar oss själva och andra i sociala sammanhang, vilket leder till en uppdelning i ingrupp och utgrupp (”oss” och ”dem”).

Social identitetsuppvisning (*social identity performance*, Klein, Spears & Reicher, 2007), ett begrepp som bygger vidare på social identitet, definieras som handlingen att visa upp sin (sociala) identitet inför andra. Man menar att en central aspekt av identitetsuppvisning handlar om att konsolidera den egna identiteten, det vill säga att uppleva koherens mellan den egna synen på vem man är, och vem andra tror att man är (Klein et al., 2007). Det kan därför upplevas som extra viktigt för individer att bekräfta sin sociala identitet om denna anses vara ifrågasatt. I en (etiskt ifrågasättbar) studie av Cheryan och Monin (2005), tydde resultaten på att deltagarna, vilka var amerikaner med asiatiskt ursprung, tenderade att förstärka sin amerikanska identitet när denna blev ifrågasatt av forskaren.

När vi blir kategoriserade på ett sätt som för oss själva inte känns rätt påverkas vi negativt (Hopkins & Blackwood, 2011). I en studie av Barreto, Ellemers, Scholten och Smith (2010) undersöktes detta genom att kategorisera deltagare efter kön inför en uppgift där denna kategori var irrelevant (korrekturläsning). Deltagarna ombads välja mellan ett antal texter, men de som kategoriserats som kvinnor gavs kvinnligt kodade texter att korrekturläsa, oavsett vad de själva uppgett för preferens. Efter genomförd uppgift skattade dessa deltagare lägre självförtroende än kontrollgruppen.

Enligt social identitetsteori kan övertygelsen om att ens grupp blivit eller blir orättvist behandlad leda till starkare känslor av tillhörighet till gruppen (Tajfel & Turner, 1986). Avvisande-identifikationsmodellen (*Rejection-identification model*, Branscombe, Schmitt & Harvey, 1999) bygger på detta antagande och argumenterar för att individer som diskrimineras ofta utvecklar en starkare identifikation med den diskriminerade gruppen. Då stark identifikation med den egna gruppen har positiva psykologiska effekter för individen, kan detta fungera som en buffert mot de negativa effekter som diskriminering och stigmatisering kan orsaka (Branscombe, et al., 1999). Giamo, Schmitt och Outten (2012) studerade amerikaners upplevelser av att diskrimineras utifrån att de sågs som "multiracial" (med föräldrar som definierades som tillhörande olika etniska grupper). Man fann att de som upplevde störst diskriminering också var de som i störst utsträckning uppgav att deras identitet som "multiracial" var viktig för dem. De som upplevde störst diskriminering var också de som kände starkast gemenskap med andra med samma sociala identitet. Relaterat till dessa fynd är Hornseys & Hoggs (2000) antagande om att man tenderar att reagera med att starkt kämpa för att behålla en viss social identitet när den sociala gruppen i fråga upplevs som hotad. Utifrån ett liknande synsätt argumenterade Spears, Jetten och Doosje (2001) för att det aktiva uppvisandet av en stigmatiserad identitet kan signalera stolthet kring den aktuella identiteten, både inför den egna och andra grupper. Som en del i sin konceptualisering av social identitetsuppvisning, argumenterade Klein et al. (2007) för att ett aktivt synliggörande av en stigmatiserad social identitet – i motsats till döljandet av den – kan signalera att andra sociala ordningar än den rådande är möjliga.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna studie är att utforska svenska slöjbärares syn på slöjan. Den teoretiska utgångspunkten för studiens analys är ett förhållningssätt grundat i social identitetsteori. Studien har inte som mål att finna resultat som är kvantitativt generaliserbara för alla slöjbärande kvinnor i Sverige; den ämnar istället belysa och lyfta fram *möjliga* subjektiva sätt att se på slöjan. Studiens övergripande syfte specificeras i två frågeställningar: Vilka innebörder kan slöjan ha för dem som bär den i Sverige idag? Hur kan slöjans innebörder förstås med utgångspunkt i social identitetsteori?

Metod

För att söka besvara studiens frågeställningar har semistrukturerade intervjuer med svenska slöjbärande kvinnor genomförts. Intervjuerna har därefter analyserats med induktiv tematisk analys (Braun & Clarke, 2006), utifrån social identitetsteori som teoretisk referensram.

Deltagare

Studiens sju informanter var alla kvinnor bosatta i Göteborg med närområde, i åldrarna 18 till 51 ($M = 30$). Tre av informanterna var födda och uppvuxna i Sverige,

medan tre hade flyttat hit som barn och en hade flyttat till Sverige som vuxen. Fem av informanternas familjer hade sina ursprung i andra länder; dessa länder var Bosnien, Eritrea, Libanon, Pakistan och Somalia. Med hänsyn till etiska ställningstaganden angående informanternas anonymitet redogörs inte för ingående detaljer gällande enskilda informanternas egenskaper, bakgrund eller sysselsättning.

Informanterna använde olika typer av slöjor. För vissa innebar ”att bära slöja” att bära ett tygstycke som täcker håret, medan det för andra innebar att utöver att täcka hår, hals och barm även bära löst sittande och täckande kläder i syfte att inte visa mer hud och/eller avslöja mer av kroppens former än de ansåg lämpligt. Var och en av informanterna ombads beskriva vad slöjan innebar för dem personligen, utifrån deras egen upplevelse och syn på slöjbärande.

Informanter till studien söktes i första hand via personliga kontakter, genom kontakt med Göteborgs moské och föreningen Göteborgs unga muslimer, samt via webbaserade sociala forum där muslimska kvinnor var medskapare och/eller del av målgruppen (exempelvis Muslimsk kvinna samt Makthavarna). De kvinnor som valde att delta i studien var rekryterade via alla ovanstående kanaler; en av informanterna rekryterades via personliga kontakter, en genom kontakt med Göteborgs moské, två genom kontakt med Göteborgs unga muslimer, och en via sociala medier efter att hon i ett webbaserat forum beskrivit upplevelser av att bära slöja. Därutöver rekryterades två informanter med hjälp av så kallat snöbollsurval, det vill säga att informanterna själva bidrog med tips på andra potentiella informanter (Langemar, 2008).

För att uppnå en så stor kvalitativ representativitet som möjligt är handplockade urval att eftersträva i kvalitativa studier, ett ideal som dock oftast är svårt att uppnå (Langemar, 2008). Av tids- och resursskäl är urvalet i denna studie, liksom i många kvalitativa studier, en kombination av bekvämlighetsurval och handplockat urval. Vissa val gjordes i syfte att, utifrån studiens förutsättningar, uppnå så hög kvalitativ representativitet som möjligt. I en strävan efter så stor bredd som möjligt bland informanternas upplevelser gjordes valet att inte intervjua mer än två personer från samma bekantskapskrets och/eller arbetsplats. Efter de fem första genomförda intervjuerna valdes studiens två ytterligare informanter utifrån egenskaper som kontrasterade övriga informanter gällande ålder, sysselsättning och bakgrund. Studiens cirkulära process medförde att antalet informanter inte var bestämt på förhand. Antalet bedömdes utifrån hänsyn till önskad balans mellan bredd och djup i data, och fastställdes då den kvalitativa variationen i materialet bedömdes vara tillräcklig i förhållande till studiens ramar gällande tid och omfång.

Material och tillvägagångssätt

Data samlades in med hjälp av semistrukturerade intervjuer, vilka utgick från en intervjuguide bestående av sju frågor (se bilaga). Intervjufrågorna var utformade med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar. De var inte tänkta som en strikt mall; de sågs istället som riktlinjer för vilka områden intervjun ämnade täcka in och anpassades efter varje enskild intervjusituation.

Intervjuerna ägde rum under februari och mars 2015. Informanterna erbjöds valet att intervjuas på Psykologiska Institutionen i Göteborg eller på den plats som passade dem bäst. En person intervjuades på Psykologiska Institutionen, två intervjuades i Göteborgs moskés lokaler, två intervjuades på sina arbetsplatser, och två på sina

lärosäten. Två informanter intervjuades relativt omgående på de platser de befann sig då de tackat ja till att delta, medan resterande fem intervjuades inom ramen för förbokade möten. I enlighet med Vetenskapsrådets riktlinjer (Gustafsson, Hermerén & Petterson, 2011), informerades informanterna om studiens syfte samt om att deras deltagande var anonymt och när som helst kunde avbrytas av dem om de så önskade. Intervjuerna ljudinspelades med informanternas godkännande med hjälp av en mobiltelefon, och varade i snitt i 49 minuter. Jag som intervjuare var själv inte slöjbärare, och mitt eget förhållningssätt till religion och/eller eventuella religiösa övertygelser gjordes ej explicita under intervjuerna.

Databearbetning och analys

Intervjuerna transkriberades ordagrant, inklusive utfyllnadsord och icke-språkliga uttryck. En viss tolkning kan anses ha skett redan i detta stadie av bearbetningen, i samband med kommateringen av texten. Det transkriberade materialet lästes igenom noggrant i syfte att förstärka bekantskapen med data. Därefter analyserades materialet genom tematisk analys (Braun & Clark, 2006), en metod som syftar till att få en ökad förståelse för individuella upplevelser och till att placera dessa i en bredare sociokulturell kontext.

Analysens första stadie bestod av kodning av materialet med hjälp av dataprogrammet Atlas. Alla textstycken som ansågs vara relevanta för studiens övergripande syfte (att utforska svenska slöjbärares syn på slöjan) kodades med ett fåtal ord som beskrev textstyckets innehåll. Med textstycke avses hela meningar, delar av meningar, eller flera meningar som ansågs kunna beskrivas med samma kod. En del textstycken beskrevs med en enda kod, medan andra innehöll överlappande koder. De textstycken som inte ansågs beröra frågeställningen kodades inte, dessa var dock få då kodningen utfördes utifrån ett induktivt antagande om att det mesta i materialet kunde komma att visa sig vara relevant.

Det kodade materialet organiserades i teman, med utgångspunkt i studiens första frågeställning (Vilka innebörder kan slöjan ha för dem som bär den i Sverige idag?). Teman skapades genom att gruppera alla koder baserat på tematiska likheter mellan dem. I enlighet med studiens induktiva ansats togs det i detta stadie inte hänsyn till om teman gick i linje med social identitetsteoretiska antaganden. Ett fåtal koder ansågs inte höra ihop med något av de teman som preliminärt faststälts, och ansågs inte heller innehålla tillräckligt med material för att utgöra egna teman. Dessa koder uteslöts ur den fortsatta analysen. Varje temas validitet verifierades därefter genom att återgå till materialet som legat till grund för temat och dess koder. Vissa teman slogs sedan ihop, medan andra justerades i syfte att vara avgränsade i förhållande till varandra. När teman var slutgiltigt fastställda, följde ytterligare en återgång till data i syfte att finna de citat som bäst illustrerade respektive tema. Citaten återgavs ordagrant med undantag gällande utfyllnadsord ("liksom", "typ" och liknande), samt icke-språkliga uttryck ("eh", "öh" och liknande), som i vissa fall togs bort i syfte att underlätta läsningen.

Data analyserades på semantisk nivå, med ett förhållningssätt som kan beskrivas som "realistiskt" då informanternas berättelser i sig ansågs kunna ge insikter om de innebörder slöjan hade för dem. Eftersom slöjans innebörder antogs vara relaterade till den kontext i vilken den bars, inkluderades informanternas beskrivningar av upplevelser av slöjbärande där dessa ansågs centrala för förståelsen av givna innebörder av plagget.

När väl teman var skapade, betraktades de med ett analytiskt förhållningssätt grundat i social identitetsteori, i syfte att besvara studiens andra frågeställning (Hur kan slöjans innebörder förstås med utgångspunkt i social identitetsteori?). Då studiens ansats var induktiv, var det av vikt att analysen inte påverkades i för hög grad av tidigare studiers resultat (Langemar, 2008). Därför lästes relevanta studier om slöjans innebörder på ett ingående sätt först efter färdigställandet av den tematiska analysen.

Resultat

Det övergripande syftet med denna studie var att utforska svenska slöjbärares syn på slöjan. Studiens två frågeställningar var: Vilka innebörder kan slöjan ha för dem som bär den i Sverige idag? Hur kan slöjans innebörder förstås med utgångspunkt i social identitetsteori?

Den tematiska analysen av intervjumaterialet utifrån studiens första frågeställning resulterade i fyra teman: *att ge uttryck för sin tro och sin identitet; att bestämma över sin egen kropp; att tillhöra och att vara utanför*, samt *att representera islam* (se tabell 1, sidan 9). Det första temat, *att ge uttryck för sin tro och sin identitet*, belyser slöjans religiösa innebörd, vilken för de flesta av informanterna var primär. Temat berör också informantens upplevelser av slöjan som en viktig del av den egna identiteten. Temat *att bestämma över sin egen kropp* berör aspekter av slöjbärande som är kopplade till plaggets avgränsande funktion i förhållande till andras blick, samt aspekter av slöjbärande som motstånd mot konsumtions- och kroppsideal. Temat *att tillhöra och att vara utanför* tar upp en aspekt av slöjbärande som handlar om strävan efter en känsla av tillhörighet. Det fjärde och sista temat, *att representera islam*, belyser upplevelser av att som slöjbärare ses som representant för muslimer i allmänhet, samt innebörder av slöjbärande som är kopplade till utgruppens betraktelse av muslimer.

Tabell 1

Temat utifrån studiens första frågeställning (Vilka innebörder kan slöjan ha för dem som bär den i Sverige idag?)

Temat	Undertemat
Att ge uttryck för sin tro och sin identitet	Att aktivt välja islam
	Att visa vem man är
	Att "komma ut" som slöjbärare
Att bestämma över sin egen kropp	Att markera gränser
	Att motstå mode, konsumtions- och kroppsideal
Att tillhöra och att vara utanför	Tillhörighet
	Utanförskap
Att representera islam	Att utsättas för fördomar
	Att motverka fördomar
	Att försöka vara en bättre muslim

Analysen av materialet med utgångspunkt i social identitetsteori, i syfte att besvara studiens andra frågeställning, tydde på att flera av slöjans innebörder kan förstås utifrån nämnda teoretiska referensram. Slöjan kan bland annat ses som ett medel för att konsolidera den egna identiteten, som en symbol för stolthet och uppror, samt som ett tecken på, och strävan efter, social tillhörighet. Nedan följer en mer detaljerad beskrivning av studiens fyra teman, liksom en analys av respektive tema utifrån social identitetsteori.

Att ge uttryck för sin tro och sin identitet

Att aktivt välja islam. De flesta informanter såg slöjan först och främst som en aspekt av deras religiösa övertygelse. Deras tro var den primära anledningen till att de varje dag tog på sig sina slöjor. *”Jag vill ju ha islam och Gud närvarande hela tiden, hela dagen”* förklarade en av kvinnorna. För de flesta var slöjbärande en logisk följd av att vara en troende muslimsk kvinna; att bära plagget var en del av en livssyn och tro som gav dem vägledning i existentiella frågor. En av kvinnorna förklarade ingående hur hon såg på slöjbärande som pusselbit i det livssystem som islam tillhandahåller. För henne var de muslimska klädkoderna, för män och för kvinnor, en del i att skapa trygghet i äktenskapet och i förlängningen i samhället.

Flera kvinnor förklarade att beslutet att börja bära slöja varit stort och viktigt för dem. De flesta av kvinnorna beskrev en subjektiv beslutsprocess, där närstående ibland fyllt en rådgivande funktion men där beslutet i slutändan varit högst personligt. Flera beskrev slöjbärande som ett led i att komma närmare Gud; ett led i att försöka bli en bättre människa och en bättre muslim. För de flesta av informanterna hade beslutet att bära slöja mognat fram under flera års tid. För flera av dem var det centralt att känna sig *”redo”*; att känna att det *”var dags”*. En av kvinnorna kom ihåg det exakta datumet då hon började bära slöjan, och att det just den dagen hade känts *”rätt”* att börja bära den. En annan av kvinnorna förklarade att hon vuxit upp som muslim, men att det när hon som vuxen tagit beslutet att sätta på sig slöjan varit första gången som hon tagit ett *aktivt* beslut att följa islam.

Även om den religiösa innebörden från början varit primär för de flesta av informanterna, hade den inte varit det för samtliga. En informant förklarade att hon som barn, boende i ett till majoriteten kristet afrikanskt land men med övervägande muslimska slöjbärande kvinnor i sin närhet, hade längtat efter att bära slöja eftersom hon tyckte att kvinnorna runtomkring henne var så vackra i plagget. Då slöjan var vanlig i hennes kulturella kontext var det för henne ett självklart plagg, som vilket plagg som helst. Hon reflekterade inte närmare över slöjan förrän hon som skolflicka började i en kristen skola där (den muslimska) slöjan var strikt förbjuden. Hon upplevde det som orättvist att de muslimska flickorna inte fick bära sina slöjor, i synnerhet när det fanns nunnor på skolan som själva bar slöja. Upplevelsen av orättvisa hade gjort att hon en dag kommit till skolan med slöja på huvudet som en revolt mot skolans förbud. Först flera år senare hade plagget fått en religiös innebörd för henne.

Att visa vem man är. Många informanter förklarade att slöjan för dem var en viktig del av dem – att de inte skulle känna sig som sig själva utan den. En av dem förklarade sitt slöjbärande på följande sätt:

”Det har liksom blivit en del av mig. En del av min identitet. Så det är, det är ganska stort. Det är inte bara ett tygstycke, utan en del av min identitet”.

Att bära slöja var viktigt för att känna sig sann mot sig själv, men också för att vara koherent med det man trodde på och det man visade utåt. En av kvinnorna, som stundtals hade tvivlat på sitt slöjbärande eftersom hon ofta blivit ifrågasatt av sin omgivning, beskrev att det för henne varit viktigt att markera att hon inte tänkte låta sig begränsas av andras åsikter om slöjan.

”Jag behövde verkligen göra steget klart för mig, där jag skulle ta ett steg fram och säga 'det här är jag, och jag skiter i vad ni tycker. Acceptera mig för den jag är eller inte'”.

En informant trodde att det kanske var extra viktigt för henne att göra sin muslimska identitet synlig eftersom hon konverterat till islam. Hon förklarade att om hon inte bar slöja så fanns det inget som visade att hon var muslim, och att det kunde göra att hon kände sig ”falsk”.

”/.../ för att om jag inte säger att jag är muslim till någon, då kan ju inte de ens tänka tanken liksom. Och jag menar, det är väl kanske inte det som man går runt och presenterar sig till folk, hur som helst, varför skulle man göra det, va? Jag vet inte, det kanske är något behov av att visa vem jag är och, ja, jag vet inte. För mig är det i alla fall en mer ärlig approach av mig [att bära slöja].”

Att ”komma ut” som slöjbärare. Flera av informanterna började att bära slöja i en kontext där plagget var ifrågasatt, vilket innebar att slöjbärande för dem inledningsvis hade handlat mycket om att våga ta steget. En informant kommenterade att hon kunde tänka sig att det fanns en hel del likheter mellan att ”komma ut” som homosexuell och att börja bära slöja, bland annat eftersom man måste komma ut med sin identitet gång på gång i olika sammanhang. Hon beskrev sin egen process på följande sätt:

”Alltså det var ju väldigt konfliktfyllt, för att jag hela tiden kände att 'jag borde, jag borde' [bära slöja] och att jag inte liksom... ja men så kände jag mig kanske svag för att jag inte lyckades och, ja men det var ganska mycket ångest kring det /.../ Jag lade väldigt mycket energi vid, liksom, 'vad kommer jag få för reaktioner? Hur ska jag bemöta de reaktioner jag får?'. Så att det var en ganska, så här, jobbig period, tror jag. Som [det] var mycket tankeprocess kring”.

Att ta steget och börja bära slöja innebar för flera av informanterna att förhålla sig till omgivningens ofta skeptiska reaktioner. Några av kvinnorna berättade hur vissa av deras vänner tagit avstånd från dem efter att de börjat bära plagget. Andra berättade hur de fått gå emot sina föräldrar som, trots att de själva var troende muslimer, rått sina döttrar att inte bära slöja utifrån en rädsla att detta skulle göra livet svårare för dem. Bland dem som vuxit upp i områden där islam var ovanligt, eller som beslutat sig för att konvertera till islam i vuxen ålder, hade tankar om omgivningens reaktioner ofta varit ett tufft hinder att överkomma. En informant lyfte hur detta hinder hade kommit att bli

en integrerad del av hennes tro; genom att bära slöja *trots* omgivningens skepsis bevisade hon sin religiösa övertygelse inför sig själv och Gud.

Flera informanter reflekterade över att det troligen varit lättare för dem att börja bära slöja eftersom de bott i områden där detta inte var ovanligt. En av kvinnorna menade att det var tack vare att hon bytt till en skola med elever från blandade ursprung som hon över huvud taget hade vågat ta steget att börja med slöjan. Hon trodde att hon inte hade vågat göra det i sin gamla skola, där hon i sådana fall hade varit den enda som bar slöja.

I detta tema, *att ge uttryck för sin tro och sin identitet*, lyfts en spirituellt dimension av slöjan fram, vilken belyser sløjans djupt personliga och religiösa innebörder för många av dess bärare. Den långa beslutsprocess som föregått slöjbärande för många av informanterna vittnar om det viktiga och i många fall spirituella åtagande som slöjbärande inneburit för flera av dem. Den belyser också den underordnade roll som närstående haft i ett för de flesta högst personligt beslut. Dessa centrala aspekter av slöjbärande berör den mer personliga delen av identitetsspektrat och låter sig inte analyseras utifrån de teoretiska ramar som social identitetsteori tillhandahåller.

Andra vittnesmål i detta tema tyder på att slöjan, för många, var en central aspekt av sociala delar av identitetsspektrat. En av informanterna beskrev att det var viktigt för henne att andra kunde se att hon var muslim, och att slöjan var en viktig del i detta. Slöjan gav möjlighet att på ett tydligt sätt markera en muslimsk identitet, en funktion som var viktig eftersom den muslimska identiteten i annat fall inte vore tydlig för betraktaren. Att bära slöja bidrog till att skapa koherens mellan den egna och andras syn på den egna identiteten och hade således en konsoliderande funktion. Undertemat *att "komma ut" som slöjbärare* belyser de specifika omständigheter som kan vara aktuella för personer som börjar bära slöja i ett land där detta är ovanligt. Undertemat exemplifierar hur omgivningens skepticism kan vara ett hinder att överkomma som en del i strävan efter att öppet stå för valet att bära slöja. Det tar också upp hur motstånd i omgivningen kan ses som en del i en slags religiös prövning.

Vidare belyser temat hur slöjan i vissa kulturella kontexter helt enkelt kan ses som ett "självklart" plagg. En av informanternas berättelse om att ha velat börja med slöja utifrån att plagget varit estetiskt tilltalande för henne, samt om hennes tidiga upprorsfärgade slöjbärande i en kontext där plagget var förbjudet, vittnar om hur sløjans innebörder kan skifta i förhållande till omgivningen i vilken plagget bärs. Den lyfter också sløjans möjliga roll som en symbol för uppror mot rådande sociala omständigheter och en symbol för stolthet över den egna sociala identiteten.

Att bestämma över sin egen kropp

Flera av informanterna berättade hur slöjan för dem var en påminnelse om att deras kropp var deras egen och ingen annans. Genom att bära slöja kunde de skydda sig mot andras objektifiering av deras kroppar, och ta avstånd från kommersiella krafter som förespråkade olika sätt att framhäva kroppen med hjälp av exempelvis moderiktiga kläder.

Att markera gränser. De flesta av informanterna tog upp att en viktig del av att bära slöja för dem handlade om att markera att deras kropp var deras egen och inte något objekt. En av informanterna lyfte på följande sätt fram hur viktig denna aspekt var för henne när hon beslutade sig för att bära slöja:

”Jag skulle bestämma liksom, vem som får titta på mig. Det är inte, alltså, man kan inte titta på mig hur man vill. Jag - det här är min kropp, och det är jag som ska bestämma. /.../ Sen så känner jag mig lite som en drottning när jag har på mig sjal, det är som en liksom krona [skratt]. /.../ Just det här att jag är drottningen över min kropp. Förstår du? Det här är ju liksom, Gud har gett mig min kropp, och den, den är min. Det är jag som bestämmer /.../ ...inte bara vem som ska röra mig och vem som ska få vara med mig och så, utan till och med vem som ska se på mig”.

Flera informanter uppgav att de sedan de börjat med slöjan upplevde att män visade dem mer respekt och inte, som en informant uttryckte det, *”överträdde vissa gränser”*. Flera av kvinnorna använde ordet *”skydd”* när de beskrev sina slöjor. Skydd mot andras blickar, skydd mot överträdelser gällande den egna fysiska integriteten. En informant beskrev att slöjan också hjälpte henne att *själv* inte överträda vissa gränser. Hon berättade att hon tidigare kunde hamna i situationer där hon, som hon uttryckte det, *”utnyttjat sin kvinnlighet”*. Detta hade inte känts bra för henne och hon ville genom att bära sin slöja undvika att hamna i sådana situationer. Ytterligare en kvinna beskrev hur hon, när hon började bära slöja, delvis ville markera att hon var medveten om sina gränser och om att ingen kunde överträda dem om hon inte ville det.

Att motstå mode, konsumtions- och kroppsideal. För flera av kvinnorna innebar slöjan också ett motstånd mot modeindustrin samt mot konsumtions- och kroppsideal. En av kvinnorna berättade att hon, i samband med att hon börjat med slöjan, fått en annan inställning till yta, mode och trender, och börjat omvärdera vad som var viktigt i hennes liv. Att bära slöja hjälpte henne att påminna sig själv om att ytan inte var så viktig. Flera av informanterna uppgav att de kände sig lättade över att inte följa och lägga pengar på mode och trender, samt över att inte exponera sina kroppar för andras bedömning. En av kvinnorna berättade att hon, när hon som vuxen flyttat till Sverige, tyckt mycket synd om det stora antal svenska kvinnor som kämpade för att ses som moderiktiga och moderna.

”Jag tyckte väldigt synd om svenska kvinnor [skratt] /.../ jag tyckte jag var som en queen liksom, att jag tyckte att ’gud, vad de är förtryckta, svenska kvinnor’. /.../ Kvinnan måste ju hängas upp på reklam, liksom, varenda modereklam /.../. ’Nu är det den klackskon, och nu är det korta kjolar, nu är den blusen inne’, och så är det, H&M, all liksom reklam på gator och-.. då... man lever ju efter det här... modet liksom. Jag är fri från de här, alla dessa saker”.

En annan av kvinnorna, som fötts och vuxit upp i Sverige, beskrev hur hon upprördes över de kvinnoideal som förmedlades i samhället:

”Varje dag så blir jag och min fjortonåriga dotter matade med nakna brudar som ska sälja bilar, schampo, vad de än gör, de liksom exploateras. /.../ Jag ska behöva exponera min kropp liksom, för att få fördelar och så där”.

Hon upplevde att slöjan tillät henne att inte låta sig påverkas i lika hög grad av de ideal och värden som förmedlades bland annat via reklam. Ytterligare en av kvinnorna kritiserade hur det, bland annat via media, ofta förmedlades att kvinnor som värdesatte sig själva och var stolta över sig själva var lika med kvinnor som bar utmanande kläder:

”Att man värdesätter sig själv, det betyder inte, det behöver inte betyda att man ska vara, ja, på ’varsågod’, på som en, på en bricka: ’här, varsågod’. Det är inte det som är...friheten. Jag menar, friheten att välja, det är ju det som är riktig frihet”.

Detta tema, *att bestämma över sin egen kropp*, belyser aspekter av slöjbärande varav vissa ligger närmare den personliga än den sociala delen av identitetspektrat. Några av innebörderna är nära kopplade till relationen till den egna kroppen. Flera informanter vittnade om hur slöjan fyllde en rent fysisk och avgränsande funktion i förhållande till andras blickar och beröring. Slöjan kunde också påminna om de gränser kvinnorna inte ville överskrida och signalera integritet. Temat tar också upp hur slöjan därutöver kunde upplevas som ett skydd mot, och avståndstagande från, påverkan från mediala och samhällsliga fenomen såsom mode, reklam och konsumism. Detta belyser hur slöjans innebörd och funktion kan anpassas i förhållande till det samhälle i vilket den bärs.

Att tillhöra och att vara utanför

Tillhörighet. Några av informanterna berörde hur slöjan för dem till viss del innebar samhörighet - med muslimer i allmänhet, och med andra slöjbärande kvinnor i synnerhet. En av informanterna beskrev hur hon fylldes av mod när hon träffade andra kvinnor med slöja och fick höra om deras olika relationer till plagget. En annan informant beskrev att hon, sedan hon börjat bära slöja, glatt sig åt att för henne helt främmande kvinnor som också bar slöja kunde hälsa eller nicka uppskattande åt henne när hon var ute på stan. Detta var något som hon uppskattade mycket och som gav henne en känsla av tillhörighet. Hon reflekterade över att denna känsla av tillhörighet kanske också var något hon, på ett omedvetet plan, hade sökt i samband med att hon börjat med att bära slöja.

”...För att på något sätt känna... samhörighet med andra muslimer. För att det blir ju då så tydligt att vi på något sätt hör ihop. Och det kanske också... med tanke på att jag hade så många vänner som jag förlorade [när jag blev muslim], var någonting som jag sökte, kanske lite omedvetet, att ’jo men man vill ju passa in någonstans, eller ha någon tillhörighet någonstans’. Och det kanske jag inte tänkte så mycket kring, men jag har ju ändå förstått att, att det är nog så, även om inte det är nån slags medveten process så tror jag att, att det ändå är en viktig del i det hela”.

Utanförskap. En annan kvinna uttryckte frustration över att hon ibland inte riktigt kände att hon till fullo tillhörde den muslimska gemenskapen. Trots att hon varit muslim i många år, kunde hon känna sig utanför i muslimska kretsar på grund av att hon var konvertit. Hon upplevde att folk inte alltid såg henne som en ”riktig” muslim:

”’Muslimer - de är araber’, det finns liksom inga andra, även om det inte är araberna som är i majoritet i den muslimska världen. Så då känns det som att jag inte är på riktigt, liksom. Att jag är inte riktig muslim. För att jag är inte kulturellt liksom – ja, uppvuxen i ett så kallat muslimskt land”.

Känslan av utanförskap kunde aktualiseras när muslimer inte hälsade på henne med det förväntade ”salaam alaikum” utan med det ”hej” som de använde när de hälsade på icke-muslimer. Hon upplevde i och med detta ett dubbelt utanförskap, eftersom hon även kunde känna sig exkluderad i icke-muslimska kretsar på grund av sin tro och sin klädsel.

Detta tema, *att tillhöra och att vara utanför*, belyser hur slöjbärande kan signalera en tillhörighet till en social grupp, samt en önskan om denna grupptillhörighet. Medan tidigare teman berört delar av identitet som befunnit sig närmare den personliga sidan av spektrat, handlar detta tema i stor grad om sidor av identiteten som tydligt befinner sig inom den sociala sidan av spektrat. Slöjan sätts här i en kontext, i en social verklighet där andra slöjbärare och muslimer finns och potentiellt kan erbjuda en känsla av tillhörighet.

Slutligen berör temat det utanförskap som slöjan innebar för en av informanterna; slöjan bidrog till att hon kände att hon inte passade in i icke-muslimska kretsar, medan hennes icke-muslimska bakgrund gjorde att hennes identitet som muslim inte alltid blev bekräftad av andra muslimer och därmed bidrog till utanförskap i muslimska kretsar. Hennes upplevelser belyser en frustration kopplad till situationer där strävan efter koherens mellan egna och andras syn på den egna identiteten inte uppfylls.

Att representera islam

Att utsättas för fördomar. Flera av informanterna uppgav att de var väl medvetna om att de genom betraktarens blick kunde ses som representanter för muslimer i allmänhet, och att utgruppens bild av muslimer inte sällan var fördomsfull. Flera vittnade om att ha upplevt främlingars förakt i form av blickar eller nedsättande ord. För vissa var islamofobiska påhopp ett reellt hot, och några av informanterna hade upplevt hotfulla påhopp i form av att bli bespottade, örfilade och kallade för glåpord. En av informanterna som under en spårvagnsfärd hade blivit påhoppad av två män som örfilat och spottat på henne, berättade hur denna händelse blivit symbolisk för hennes upplevelse av att alltid representera ”*något annat*”, och att aldrig till fullo kunna bli accepterad i samhället:

”Det var en sån här grej, smäll, riktig smäll i mitt ansikte som bara sade: ’du är annorlunda’, alltså; jag kommer aldrig bli accepterad i det här samhället. Jag kommer alltid ses som något annat. Och det var ju bara det faktumet också att jag var så himla livrädd för jag insåg att just det plagget som jag valde att ha på mig kunde utsätta mig för så mycket”.

Även informanter som aldrig utsatts för fysiska påhopp uppgav att de kunde uppleva att de sågs som representanter för andras fördomsfulla bild av muslimer. En informant berättade att den ständiga medvetenheten om detta var påfrestande för henne: *”Det blir ju någon slags börda att bära för man vet med vilka ögon man är sedd liksom”.* Hon berättade att detta påverkade hennes beteende även när det gällde till synes triviala saker, som med noggrannheten med att exempelvis inte stiga på bussen genom mittendörrarna, eller att inte lägga en påse eller väska bredvid sig på sätet i bussen, eftersom detta inte var i linje med exemplariskt beteende i kollektivtrafiken. Hon sammanfattade det med att hon upplevde att hon ständigt måste vara *”klanderfri”*,

som hon uttryckte det, för att inte någon skulle få för sig att tycka att det var typiskt muslimer att inte följa konventionerna.

Många av informanterna upplevde att det i omgivningen fanns en föreställning om muslimska kvinnor som förtryckta och svaga. Flera upplevde att folk som inte kände dem antog att det var synd om dem eftersom de bar slöja:

"[Jag] tror att folk tror att 'åh, stackare', du vet, 'hon är ju tvungen att ha den här sjalen' /.../ Och så har man den bilden, men jag menar, det är ju... Ska man ha hijab, och speciellt niqab, så måste man vara riktigt, riktigt stark. Och jag, jag, jag önskar att folk fattade det. Man kan inte vara svag och ha hijab i Sverige. Eller något annat Västland /.../ Det är mycket lättare att bara liksom, vara som alla andra, liksom, gå med strömmen. Och jag vet inte varför det är så - att man ser en svaghet i det, fast det egentligen kräver stor styrka".

Att motverka fördomar. Flera av kvinnorna menade att den islamofobi de ofta kände av och ibland personligen drabbades av förstärkte dem i deras tro och deras vilja att kämpa emot fördomar om islam. Många uppgav att en aspekt av att bära slöja för dem handlade om att stå upp för sin tro inför omvärlden. En informant berättade att den ökande islamofobi hon upplevt i början av 2000-talet till stor del hade bidragit till hennes vilja att börja bära slöja:

"Och så var det mycket med det här, med 11 september. För det var ju året innan /.../ Och då kände jag 'vad är det här?!' och då började jag förstå att 'oj! Vi har verkligen missuppfattats vi muslimer!' Och så tänkte jag att ja men, jag vill gärna markera att 'jag är muslim, och jag står för det'".

En annan informant förklarade att just det att hon, som hade ett "typiskt svenskt" utseende, bar slöja, kanske utmanade folks fördomar om muslimer och islam. Hon såg sitt slöjbärande delvis som något hon kallade för en slags "antirasistisk manifestation".

"Det 'ställer till det' liksom, i de här uppfattningarna som folk har om muslimer, för att muslimer 'ska' ju vara araber eller folk från Mellanöstern, och så kan man lägga en massa andra stereotyper på dem - att de är våldsamma och de är si och de är så. Och att det, liksom 'stökar till det', när en som är som jag då blir muslim".

Att försöka vara en bättre muslim. En del informanter menade att det faktum att de sågs som representanter för islam i sig kunde innebära positiva saker. En av kvinnorna förklarade att slöjan hjälpte henne att inte bete sig illa, eftersom hon annars inte bara fick sig själv, utan alla muslimska kvinnor, att framstå i dålig dager.

"Du vet om jag vill göra något dåligt...[skratt] du vet, ibland blir man ju typ arg på gatan på någon och då vill man säga någonting, och då tänker man: man har den här på huvudet, och nu handlar det inte om mig. Det handlar om hela, alltså alla muslimska kvinnor. För att det är liksom, jag representerar inte mig själv bara, utan dem också. Och då tänker jag, okej, jag kan göra bort mig själv, men inte alla de andra. Så det har hjälpt mig att liksom stanna, när, när jag kanske skulle ha gjort något fel".

En annan av kvinnorna berättade att hon, genom att i andras ögon representera islam, försökte använda sig av detta för att motverka fördomar gentemot muslimer:

”[Jag är mån om att] få folk att förstå att nej, vi är goda människor. Och jag kan inte säga att ’jag är en god människa’ - jag försöker verkligen att ’vi [är goda människor]’ ... Jag tänker såhär: om, om en person som har en negativ bild av islam träffar mig och får en bra uppfattning, en god uppfattning, så kanske han eller hon, börjar läsa lite. Och kanske, alltså, ändrar uppfattning helt. Bara på grund av att man har träffat en god individ. Jag vet inte, det kanske är den... det kanske är en, det är en väldigt naiv bild, men den bilden vill jag inte förstöra, för att har inte jag den bilden, då kommer man tänka ’ja men varför ska jag kämpa då?’ så därför är det bra att bara... kämpa vidare”.

I detta fjärde och sista tema, *att representera islam*, ligger tyngdpunkten liksom i föregående tema på den sociala delen av identitetsspektrat. Medan båda teman berör slöjans innebörd i relation till betraktarens blick, handlar *att tillhöra och att vara utanför* om ingruppens betraktelse, medan *att representera islam* i huvudsak tar upp utgruppens betraktelse. Temats röda tråd är slöjbärarens roll som representant för islam och för muslimer. Denna representativa funktion upplevdes av informanterna i många fall som starkt problematisk, exempelvis då de upplevde att de måste bete sig exemplariskt i alla de sammanhang de kunde bli betraktade med dömande ögon. Det kunde till och med innebära fysisk fara när att vara representant för islam innebar att i betraktarens ögon vara representant för något avskyvärt som det var tillåtet att avhysa med våld. Medvetenheten om dessa problem kunde dock i sig stärka informanterna i deras religiösa övertygelser, och i deras vilja att stå upp för dessa inför andra genom att bära slöja. Slöjbärarens roll som representant kunde också medföra att informanterna såg en möjlighet i att påverka utgruppens fördomar om muslimer. Därutöver kunde medvetenheten om den representativa funktionen hjälpa informanter att bete sig i enlighet med deras etik, genom att påminna dem om att de annars inte bara framställde sig själva, utan alla muslimska kvinnor, i dålig dager. Temat belyser hur upplevelser av att representera islam inför utgruppen kan vara betydelsefulla för förståelsen av viktiga aspekter av slöjans innebörder för dess bärare.

Diskussion

Det övergripande syftet med denna studie var att utforska svenska slöjbärarens syn på slöjan. Studiens frågeställningar var: Vilka innebörder kan slöjan ha för dem som bär den i Sverige idag? Hur kan slöjans innebörder förstås med utgångspunkt i social identitetsteori?

Resultaten tyder på att slöjan kan ha flera samexisterande innebörder för dess bärare i Sverige idag. Vissa innebörder handlar om personliga religiösa övertygelser, medan andra handlar om identitet och kommunikation till omvärlden. Utifrån social identitetsteori kan slöjan ses som ett medel för att konsolidera den egna identiteten, som en symbol för stolthet och uppror, samt som ett tecken på social tillhörighet. Den induktiva ansatsen i denna studie har även gett plats åt innebörder som inte är direkt kopplade till social identitet; däribland avgränsningen gällande den egna kroppen, estetiska och kulturella innebörder, samt inte minst spirituella och religiösa innebörder.

Av resultaten framgår att många av slöjans innebörder kan relateras till den samhälleliga kontext i vilken den bärs.

En aspekt av slöjbärande som framkommer i denna studies resultat är önskan om att skapa koherens mellan den egna och andras syn på ens egna identitet. Denna aspekt av slöjbärande kan relateras till Kleins et al.s (2007) antagande om att en viktig del i social identitetsuppvisning är strävan efter att konsolidera den egna identiteten. Med hjälp av tydliga attribut kan betraktarens syn på ens identitet formas så att den blir så lik den egna uppfattningen som möjligt. En förlängning av slöjans funktion som identitetsmarkör, är dess potentiella roll som ingång till en social gemenskap och därmed till en känsla av tillhörighet. Detta kan förstås utifrån Tajfels och Turners (1986) konceptualisering av social identitet, där vårt behov av tillhörighet lyfts fram som en av de största anledningarna till att den sociala delen av identiteten är så viktig för oss.

En annan aspekt av slöjbärande som framkommer är viljan att genom plagget uttrycka stolthet för den egna identiteten som muslim. Detta går också i linje med konceptualisering av social identitetsuppvisning, där viljan att uttrycka stolthet är en central aspekt av uppvisandet av (stigmatiserade) sociala identiteter. Slöjan kan även utgöra en möjlig symbol för uppror mot en social ordning där den egna gruppen inte upplevs få ta plats. Detta kan kopplas till Tajfels och Turners (1986) antagande om att man tenderar att identifiera sig starkare med en given social grupp när denna upplevs bli orättvist behandlad. Slöjan som symbol för uppror kan även relateras till avvisande-identifikationsmodellen (Branscombe, et al., 1999), samt med Hornseys och Hoggs (2000) antagande om tendensen att understryka social identitet när den egna gruppen upplevs som hotad.

Det är viktigt att ha i åtanke att denna studie utgår från ett specifikt teoretiskt synsätt, och att andra angreppssätt hade belyst andra aspekter och innebörder av slöjan och slöjbärande. Sättet att se på slöjbärande blir snävare i samma stund som valet av en teoretisk utgångspunkt görs. De teman som framkommit i denna studie visar på att ett synsätt grundat i social identitetsteori inte räcker till för att förstå alla aspekter av slöjans innebörder för dess bärare. För att få en så nyanserad och mångfacetterad bild av slöjan som möjligt, är det värt att utforska dess innebörder utifrån flera olika teoretiska förhållningssätt. Exempelvis kan fenomenologiska liksom narrativa analyser vara av värde, liksom tvärvetenskapliga analyser som kombinerar psykologiska teoribildningar med exempelvis sociologiska, antropologiska och feministiska sådana.

Under denna studies intervjuer och under analysen av desamma har en rad intressanta ämnen framkommit som inte rymts inom studiens frågeställningar. Dessa ämnen är väl värda att vara i centrum för nya frågeställningar, och innefattar bland annat vardagsupplevelser av att bära slöja i olika kontexter, intersektionella identiteters betydelse för slöjans innebörder, konvertiters speciella omständigheter, samt speciella omständigheter för dem som bär heltäckande slöja. Dessutom framkom en rad ämnen som inte handlade om slöjbärande kvinnor i synnerhet utan om muslimer i Väst i allmänhet, inte minst gällande hur de påverkas av medias negativa rapportering om muslimer samt gällande de strategier de använder sig av för att hantera fördomsfulla bemötanden.

De olika innebörder av slöjan som framkommit i denna studie har likheter med vad som funnits i tidigare forskning. Slöjan som uttryck för social identitet återfinns i Rubys (2005) kanadensiska studie, i Droogsmas (2007) amerikanska studie, i Lorasdagis (2007) nederländska studie, liksom i Hopkins och Greenwoods (2013) brittiska studie. Rubys (2005) studie tar även upp slöjan som skydd mot andras blickar,

medan Hopkins och Greenwood (2013) samt Tarlo (2007) lyfter slöjan som symbol för tillhörighet till en social grupp. Droogsmas (2007) studie tar upp slöjans roll som hjälpmedel i att bete sig etiskt rätt, liksom slöjans roll i motverkandet av sexualiseringen av den egna kroppen. I Tarlos (2007) studie framkommer även, liksom i denna, en innebörd av slöjan som har att göra med avståndstagande från konsumism och kroppsideal.

Samtidigt som slöjans innebörder på många sätta kan vara gemensamma för kvinnor världen över, är det viktigt att studera dessa i relation till olika länders speciella kontexter. Detta framgår tydligt i exempelvis Wagners et al.s studie, där slöjans innebörder såg mycket olika ut för de kvinnor som bodde i Indonesien (där majoriteten är muslimer), respektive Indien (där de var del av en muslimsk minoritet). För de indonesiska kvinnorna var slöjan ett självklart och icke ifrågasatt plagg, som beskrevs i förhållande till dess praktiska och estetiska funktioner. För de indiska kvinnorna däremot, hade den en större religiös innebörd, och sågs som en markör för deras muslimska identitet samt som en utmaning mot fördomar. En möjlig tolkning av detta resultat är att det i icke-muslimska länder ”krävs” mer övertygelse av en kvinna som vill bära slöja, eftersom detta val tenderar att utsätta bäraren för motstånd och ifrågasättanden från omgivningen. I samhällen där slöjan är ”självklar” behöver dess bärare inte reflektera närmare över plagget, eller över andra möjliga sätt att klä sig.

Vissa av de innebörder av slöjan som framkommit i denna studie kan på ett tydligt sätt kopplas till informanternas samhälleliga kontext. Den utsatthet som ett synliggörande av en muslimsk identitet potentiellt kunde medföra, liksom det faktum att informanterna kunde uppleva stigmatisering, hade i sig bidragit till förandet av slöjans innebörder. Motstånd i omgivningen gjorde att slöjbärande kunde symbolisera kampen att våga stå för det man tror på, samt bidrog till viljan att genom slöjbärande motverka fördomar gällande muslimer.

Cesari (2007), i sin analys av islam i Europa, understryker vikten av att, vid tal om islam, alltid fråga sig – ”islam i förhållande till vem? Enligt vem? Och var?” [min översättning] (s. 54). Hon menar att det är viktigt att ta hänsyn till den stora mångfald av etniska ursprung som finns bland europeiska muslimer, men understryker att man inte bör glömma att även ta hänsyn till de många olika kontexter som finns inom Europa. Den status religiositet har i ett visst land, samt närvaron eller frånvaron av förståelse för multikulturalism, är exempel på faktorer som enligt Cesari influerar förandet av muslimska identiteter. Vidare poängterar hon att muslimska gruppers långtida närvaro i en del europeiska länder innebär att det idag finns en fjärde generation av muslimer i vissa, till majoriteten sett, icke-muslimska länder. Detta innebär att det idag exempelvis finns en specifik fransk islam liksom en specifik brittisk islam, på samma sätt som det finns en libanesisk eller en algerisk islam. Utöver detta finns internationella nätverk, inte minst tack vare internet, där olika tolkningar och förhållningssätt till islam och dess attribut kan diskuteras över nationella gränser (Cesari, 2007).

Svensk islam, och därmed också förhållningssättet till muslimska attribut som slöjan, har sina alldeles specifika förutsättningar. Svensk islam formas av dess utövare (som genom sin blandning av en stor mängd kulturella arv skiljer sig från länder som Storbritannien och Frankrike, där stora delar av de muslimska medborgarna härstammar från dessa länders forna kolonier) (Leveau & Hunter, 2002; Rex, 2002; Stenberg, 2002). Dessutom är de förutsättningar som Sverige som land ger med och formar den svenska islamen, och därmed också de innebörder som slöjan får här. För en mer mångfacetterad

förståelse av slöjbarandets förutsättningar i Sverige, kan framtida forskning med fördel utforska och jämföra slöjbarande i mer avgränsade kontexter, som exempelvis specifika städer och stadsdelar.

Det övergripande syftet med denna studie var att utforska slöjbarande kvinnors syn på slöjan, med andra ord lyfta fram subjektiva förhållningssätt. Samtidigt är forskningens natur sådan att den objektifierar sina studieobjekt. Dessutom är det problematiskt att göra anspråk på att belysa subjektivitet samtidigt som studiens premisser innefattar att definiera informanterna som tillhörande samma sociala grupp. Den yttre ram som den västerländska forskningstraditionen utgör medför därutöver oundvikligen ett utifrånperspektiv. Ovanstående är del av forskningens premisser, men med en medvetenhet om detta kan studier av denna sort ändå fylla en betydelsefull funktion. I denna studie har en induktiv ansats valts i syfte att ge så stort utrymme som möjligt åt informanternas egna sätt att se på slöjan. Tolkningar har gjorts på semantisk nivå i en strävan efter att befinna sig så nära intervjumaterialet som möjligt. Deltagarna i denna studie delar en social identitet som slöjbarare, liksom som muslimer, vilket denna studie fokuserar på. Dessa är dock bara två av varje enskild informants mångfacetterade och komplexa sociala identiteter, vilket är viktigt att komma ihåg.

I intervjustudier kan intervjuaren inte extraheras från sitt arbete och ses som neutral eller utbytbar, utan är med och formar materialet genom som närvaro i intervjuerna och genom sin tolkning av vad som sägs (Yardley, 2008). I min roll som intervjuare strävade jag efter en empatisk intervjustil, i syfte att göra deltagarna bekväma att dela med sig av sina tankar. Mina egenskaper påverkade troligen till viss del intervjusituationen, och därmed i förlängningen den typ av data som framkom. En intervjuare som, i motsats till mig, själv burit slöja, hade genom att vara "insider" troligen fått fram en annan typ av material i intervjuerna. Samtidigt finns det fördelar med att i den aspekten vara utomstående, bland annat då deltagarna kan ta sig tid att ingående förklara sidor av slöjbarande som annars kanske hade förbisetts då de upplevts som självklara. Medan informanterna och jag inte delade sociala identiteter som slöjbarare, delade vi det bland annat genom att identifiera oss som kvinnor. Detta påverkade troligen data genom att underlätta i de fall deltagarna talade om den egna kroppen och viljan att skydda sig mot mäns objektifiering av den.

I studier med få informanter bör dessa handplockas med omsorg i syfte att få fram en så stor bredd som möjligt i data (Langemar, 2008). Begränsningar i tid gjorde att det i denna studie inte var möjligt att handplocka varje informant, och det är möjligt att en mer gedigen urvalsprocess hade fått fram andra resultat. Ansträngningar gjordes dock att med hänsyn till studiens begränsade tidsram söka informanter med olika slags erfarenheter av slöjbarande. Mot slutet av intervjufasen handplockades informanter vars egenskaper kontrasterade tidigare informanter gällande ålder, bakgrund och sysselsättning. Det slutgiltiga antalet informanter fastställdes inte förrän det bedömdes finnas en tillräcklig bredd i materialet.

Som i alla studier är det värt att reflektera över vad det säger om en person att hen väljer att delta i en studie. Kanske har de som väljer att delta en större vilja att uttala sig i det aktuella ämnet och formulera sina tankar i en intervju, vilket i sin tur kan påverka materialet. Det är här värt att lyfta fram att två av studiens sju informanter tillfrågades på plats och spontant valde att delta samma dag som de blivit tillfrågade. Återigen vill jag här också understryka att de förhållningssätt till slöjan som framkom i denna studie inte är ämnade att ses som representativa för alla slöjbarande kvinnor i Sverige. Denna studies resultat utesluter inte på något sätt förekomsten av andra

innebörder av slöjan. Studien lyfter dock innebörder som förekommer bland svenska muslimska kvinnor från olika generationer liksom olika bakgrunder, vilket gör att resultaten inte kan avfärdas som undantag. Att studiens resultat dessutom har likheter med fynd från tidigare studier tyder på att de innebörder som framkommit inte är utan relevans.

Slutligen är det värt att komma ihåg att studiers resultat inte kan undgå att påverkas av valet av forskningsmetod. Intervjuer bedömdes vara det lämpligaste sättet att samla in information för denna studie. Metoden gav möjlighet att låta varje informant berätta om sitt förhållningssätt till slöjan, utan att påverkas av andra informanternas synpunkter, vilket hade kunnat vara fallet i exempelvis fokusgrupper. Samtidigt tillät antalet intervjuer att även ge en bredd åt materialet, vilken inte hade sett likadan ut med enstaka, mer djupgående intervjuer. Antal informanter och längden på intervjuerna bedömdes ge en för studiens syfte passande balans mellan djup och bredd. För studier med andra typer av frågeställningar kan dock andra metoder utan tvekan bidra med fler intressanta perspektiv på slöjbärande. Med tanke på att ämnet berör personliga val och religiösa övertygelser kan det finnas ett stort värde i att genomföra fallstudier med djupgående intervjuer, där informanterna kan utveckla ett större förtroende för intervjuaren och därmed får möjlighet att gå djupare i sina reflektioner. Även fokusgrupper kan bidra med intressant information, då informanter kan vidareutveckla såväl som ifrågasätta varandras påståenden och därmed ge plats åt insiktsgivande diskussioner.

De innebörder av slöjan som framkommit i denna och liknande studier skiljer sig tydligt från de beskrivningar som länge varit dominerande i västerländsk media och politik. Detta måste ses i ljuset av de århundraden av essentialistiska framställningar av slöjan och av islam som präglat Väst (Shirazi, 2001). Cesari (2007) understryker att alla studier av muslimers definitioner och upplevelser av identitet måste ta hänsyn till de strukturer som formats av dominerande meta-narrativ om islam. Hon menar att muslimer blir påtvingade en diskurs om islam som sträcker sig över alla samhällsnivåer, från det lokala till det internationella. I meta-narrativen om islam tenderar muslimers mobila, paradoxala och subjektiva verkligheter att förbises. Muslimer är tvungna att förhålla sig till dessa meta-narrativ, vilka ligger långt ifrån deras egna subjektiva upplevelser, och försöka hitta sätt att ge uttryck för och förhålla sig till den egna identiteten i mellanrummet mellan diskursen och den egna upplevelsen. Heath (2008) menar att en diskussion om slöjan som inte tar hänsyn till dess kontext och till dess plats i historien, endast riskerar att begränsa individens valmöjligheter och skapa social turbulens. Vidare lyfter hon att, oavsett om de politiska beslut som rört slöjan handlat om att tvinga *på* slöjan eller tvinga *av* slöjan, har de i lika stor utsträckning varit förtryckande i och med att de ignorerat de berörda kvinnornas egna förhållningssätt till plagget.

Det övergripande syftet med denna studie var att utforska svenska slöjbärares syn på slöjan. Detta gjordes genom att undersöka vilka innebörder slöjan kan ha för dem som bär den i Sverige idag, samt genom att analysera dessa innebörder utifrån ett förhållningssätt grundat i social identitetsteori. De resultat som framkommit bör ses i förhållande till den samhälleliga kontext som studien gjorts i, och utesluter inte andra möjliga innebörder av slöjan.

Om det är något som denna och liknande studier tyder på, är det att slöjan inte har en enda, tydligt definierbar innebörd som kan fastställas en gång för alla. Utifrån en syn på forskning som något som bör bedrivas med ett samhälleligt ansvar (Schuurbiens,

2010), har studier gällande slöjans innebörder hög relevans. Med tillgång till empirisk data ökar möjligheterna att ifrågasätta och nyansera stereotypa uppfattningar; uppfattningar som kan påverka kontakter på den interpersonella nivån, men också ligga till grund för lagar och bestämmelser på samhällslevelig nivå. Flera psykologiska och andra perspektiv kan vara användbara i strävan efter att få mer förståelse för vad slöjan betyder för dem som valt att bära den. På samma sätt som slöjans innebörder har skiftat genom historien, kommer den förmodligen att få ytterligare betydelser i förhållande till nya samhällsleveliga utvecklingar.

Referenser

- Barreto, M., Ellemers, N., Scholten, W., & Smith, H. (2010). To be or not to be: The impact of implicit versus explicit inappropriate social categorizations on the self. *British Journal of Social Psychology*, 49, 43-67. doi: 10.1348/014466608X400830
- Barreto, M., Spears, R., Ellemers, N., & Shahinper, K. (2003). Who wants to know? The effect of audience on identity expression among minority group members. *British Journal of Social Psychology*, 42, 299-318. doi: 10.1348/01446660332212726
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among african americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 135-149. doi: 10.1037/0022-3514.77.1.135
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Bullock, K. (2007). *Rethinking muslim women and the veil. Challenging historical & modern stereotypes* (2:a upplagan). London: The International Institute of Islamic Thought.
- Cesari, J. (2007). Muslim identities in Europe: the snare of exceptionalism. I A. Al-Azmeh & E. Fokas (red:er). *Islam in Europe* (ss. 49-67). Cambridge: Cambridge University Press.
- Chakraborti, N., & Zempi, I. (2012). The veil under attack: Gendered dimensions of islamophobic victimization. *International Review of Victimology*, 18, 269-284. doi: 10.1177/0269758012446983
- Cheryan, S., & Monin, B. (2005). Where are you really from? Asian americans and identity denial. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 717-730. doi: 10.1037/0022-3514.89.5.717
- Côté, J. E. & Levine, C. (1987). A formulation of Erikson's theory of ego identity formation. *Developmental review*, 7, 273-325. Hämtad från <http://search.proquest.com/docview/617392599?accountid=11162>
- Dakkak, H., & Mikulka, J. T. (2012). Palestinian girls and the multiple meanings of hijab. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 9, 266-272. doi: 10.1002/aps.1326
- Darnell, C., & Ahmadi, S. (2003). Perspectives and experiences of muslim women who veil on college campuses. *Journal of College Student Development*, 44, 47-66. doi: 10.1353/csd.2003.0002

- Droogsma, R. A. (2007). Redefining hijab: american muslim women's standpoints on veiling. *Journal of applied communication research*, 35, 294-319. doi: 10.1080/00909880701434299
- Erikson, E. H. (1968). Psychosocial identity. *International Encyclopedia of the Social Sciences* (6:e upplagan, ss. 61-65). New York: Macmillan.
- El Guindi, F. (1999). *Veil. Modesty, privacy and resistance*. Oxford: Berg Publishers.
- Entwistle, J. (2000). *The fashioned body. Fashion, dress and modern social theory*. Cambridge: Polity Press.
- Everett, J. A. C., Schellhaas, F. M. H., Earp, B. D., Ando, V., Memarzia, J., Parise, C. V., Fell, B., Hewstone, M. (2015). Covered in stigma? The impact of differing levels of islamic head-covering on explicit and implicit biases toward muslim women. *Journal of Applied Social Psychology*, 45, 90-104. doi: 10.1111/jasp.12278
- Fanon, F. (1970). *A dying colonialism*. Harmondsworth, UK: Penguin Books.
- Giamo, L. S., Schmitt, M. T., & Outten, R. H. (2012). Percieved discrimination, group identification, and life satisfaction among multiracial people: A test of the rejection-identification model. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 4, 319-328. doi: 10.1037/a0029729
- Gustafsson, B., Hemerén, G., & Petterson, B. (2011). God forskningsred. *Vetenskapsrådets rapportserie, 1:2011*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Heath, J. (2008). Invisible and visible spaces. I J. Heath (red.). *The veil. Women writers on its history, lore and politics*. (ss. 1-26). Berkeley: University of California Press.
- Hogg, M. A. (2014). Social identity theory. I M. A. Hogg, & G. M. Vaughan (red:er). *Social psychology*. (7:e upplagan, ss. 113-130). Harlow, UK: Pearson.
- Hopkins, N., & Blackwood, L. (2011). Everyday citizenship: Identity and recognition. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 21, 215-227. doi: 10.1002/casp.108
- Hopkins, N. & Greenwood, R. M. (2013). Hijab, visibility and the performance of identity. *European Journal of Social Psychology*, 43, 438-447. doi: 10.1002/ejsp.1955
- Hornsey, M. J., & Hogg, M. A. (2000). Assimilation and diversity: An integrative model of subgroup relations. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 143-156. Hämtad från <http://search.proquest.com/docview/619492147?accountid=11162>
- Jasperse, M., Ward, C., & Jose, P. E. (2012). Identity, perceived religious discrimination, and psychological well-being in muslim immigrant women. *Applied Psychology: An International Review*, 61, 250-271. doi: 10.1111/j.1464-0597.2011.00467.x
- Kahf, M. (2008). From her royal body the robe was removed: the blessings of the veil and the trauma of forced unveiling in the Middle East. I J. Heath (red.). *The veil. Women writers on its history, lore and politics* (ss. 27-43). Berkeley: University of California Press.
- Kapur, P. (2010). Sharing identity through dress: The case of sikh women. *Psychological Studies*, 55, 101-107. doi: 10.1007/s12646-010-0012-7
- Klein, O., Spears, R., & Reicher, S. (2007). Social identity performance: Extending the strategic side of SIDE. *Personality and Social Psychology Review*, 11, 1-18. doi: 10.1177/1088868306294588

- Langemar, P. (2008). *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi – att låta en värld öppna sig*. Stockholm: Liber.
- Leveau, R., & Hunter, S. T. (2002). Islam in France. I S. T. Hunter (red.). *Islam, Europe's second religion: The new social, cultural, and political landscape* (ss. 3-28). Westport, Connecticut: Praeger.
- Listerborn, C. (2015). Geographies of the veil: Violent encounters in urban public spaces in Malmö, Sweden. *Social and Cultural Geography*, 16, 95-115. doi: 10.1080/14649365.2014.950690
- Lorasdagi, B. K. (2009). The headscarf and 'resistance identity-building': A case study on headscarf-wearing in Amsterdam. *Women's Studies International Forum*, 32, 453-462. doi: 10.1016/j.wsif.2009.09.008
- Makthavarna. (u. å.). Hämtat från <http://www.instagram.com/makthavarna>
- Mirza, H. S. (2013). 'A second skin': Embodied intersectionality, transnationalism and narratives of identity and belonging among muslim women in Britain. *Women's Studies International Forum*, 36, 5-15. doi: 10.1016/j.wsif.2012.10.012
- Moya, M. (1998). Social identity and interpersonal relationships. I S. Worchel, J. F. Morales, D. Páez, & J. C. Deschamps (red:er). *Social identity – international perspectives* (ss. 154-165). London: Sage.
- Mohanty, C. T. (2003). "Under Western eyes" revisited: Feminist solidarity through anticapitalist struggles. *Signs*, 28, 499-535. doi: 10.1086/342914
- Muslimsk kvinna. (u. å.). Hämtat från <https://instagram.com/muslimskkvinna/>
- Nilsson, B. (1996). *Socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordström, A. & Karlsson, V. (2015, mars 31). Oacceptabelt kräva vårdare utan slöja. *Aftonbladet*. Hämtat från <http://www.aftonbladet.se/debatt/article20556655.ab>
- Rex, J. (2002). Islam in the United Kingdom. I S. T. Hunter (red.). *Islam, Europe's second religion: the new social, cultural, and political landscape* (ss. 55-77). Westport, Connecticut: Praeger.
- Ruby, T. F. (2006). Listening to the voices of hijab. *Women's Studies International Forum*, 29, 54-66. doi: 10.1016/j.wsif.2005.10.006
- Said, E. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- Scott, J. W. (2007). *The politics of the veil*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Schuurbiens, D. (2010). *Social responsibility in research practice. Engaging applied scientists with the socio-ethical context of their work*. Opublicerad doktorsavhandling, Delft University of Technology, Nederländerna.
- Shaheed, A. L. F. (2008). Dress codes and modes: How islamic is the veil? I J. Heath (red.). *The veil. Women writers on its history, lore, and politics* (ss. 290-306). Berkeley: University of California Press.
- Shirazi, F. (2001). *The veil unveiled. The hijab in modern culture*. Gainesville: University Press of Florida.
- Spears, R., Jetten, J., & Doosje, B. (2001). The (il)legitimacy of ingroup bias: From social reality to social resistance. I J. T. Jost, & B. Major (red:er). *The Psychology of Legitimacy: Emerging Perspectives on Ideology, Justice, and Intergroup Relations* (ss. 332-362). New York: Cambridge University Press. Hämtat från <http://search.proquest.com/docview/619694396?accountid=11162>
- Stenberg, L. (2002). Islam in Scandinavia. Notes on history, organization and present situation. I S. T. Hunter (red.). *Islam, Europe's second religion: the new social, cultural, and political landscape* (ss. 121-140). Westport, Connecticut: Praeger.
- Svenska Akademiens ordbok. (1979). Hämtat från: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. I S. Worchel & W. G. Austin (red:er). *Psychology of intergroup relations* (2:a upplagan, ss. 7–24). Chicago: Nelson–Hall.
- Tarlo, E. (2007). Hijab in London: Metamorphosis, resonance and effects. *Journal of Material Culture*, 12, 131-156. doi: 10.1177/1359183507078121
- Tjusling, H. (2015, maj 13). ”Det är inte slöjan som är problemet – det är värderingarna bakom”. *Nyheter 24*. Hämtat från <http://nyheter24.se/debatt/797762-det-ar-inte-slojan-som-ar-problemet-det-ar-varderingarna-bakom>
- Turner, J. C. (1987). A self-categorization theory. I J. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher & M. S. Wetherell (red:er). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory* (ss. 42–67). Oxford: Blackwell.
- Voice of Hijabis. (u. å.). Hämtat från <https://instagram.com/voiceofhijabis/>
- Wagner, W., Sen, R., Permanadeli, R., & Howarth, C. S. (2012). The veil and muslim women’s identity: Cultural pressures and resistance to stereotyping. *Culture & Psychology*, 18, 521-541. doi: 10.1177/1354067X12456713
- Yardley, L. (2008). Demonstrating validity in qualitative psychology. I J. A. Smith (red.). *Qualitative psychology, a practical guide to research methods* (2:a upplagan, ss 235-251). London: Sage.

Bilaga

Intervjuguide

- Berätta om ditt beslut att börja bära slöja.
- Vad symboliserar slöjan för dig?
- Hur tror du att din vardag påverkas av att du bär slöja?
- Har du någon gång funderat på att sluta bära slöja?
- (Hur) påverkas du av förekomsten av islamofobi i Sverige?
- Vad tror du att folk i allmänhet, i Sverige, tycker om kvinnor som bär slöja?
- Vill du berätta något mer om vad slöjan betyder för dig?